

op deze situatie; minder opgemerkt is evenwel dat in dit geschrift enkele interessante passages over het Réveil voorkomen.

De beweging verschijnt waar Kuiper de volgens hem sinds het begin der eeuw ingetreden minachting voor de vorm schetst. Er ontstond tegenzin tegen de vaste vorm van dogmatiek, catechismus en belijdenis, men verloor de smaak voor een goede liturgie, tot tenslotte de kerkvorm zelf in dit 'bankroet van den vorm' moest delen. Kuiper voegt dan toe: 'en meer dan men vermoedt, heeft deze plooi van het denken de methodistische, darbystische en losweg evangelizeerende richting bepaald, waarin men tijdens den Réveil het ontwaakte geloofsleven zag optreden'.²⁴ Veel scherper en uitvoeriger is de uiteenzetting bij zijn tweede eis voor kerkherstel: de kerk behoort een democratisch karakter aan te nemen. Kuiper voegt dan weer een element aan zijn Réveil-kritiek toe: in het verleden heeft 'het Réveil', alle 'edele toewijding' ten spijt, er aan meegeholpen dat 'zoo de kleine burgerij als de lagere volksklasse' als 'onmondig en onbekwaam' werden teruggedrongen. Oud-adellijke geslachten en patricistische families uit deze kring zetelden immers in de besturen van een reeks christelijk-filantropische stichtingen. Aan dat patronaat over 'ons Christenvolk' was nu dankzij art. 23 een einde gekomen. Hoe 'pijnlijk' zo'n wijziging ook was voor de aristocraten, zij dienden dit te beseffen, en niet alleen in Amsterdam. De 'grootte schare' wenste te tonen 'dat plicht tot dankbaarheid nooit tot zelfwegcijfering nopen kan'. Volgens Kuiper bestond de aan de macht gekomen orthodoxie uit 'drie scherp geteekende groepen': de 'aristocratische coterie, ... klein maar machtig, schier geheel door het Réveil gevormd'; de 'malcontenten, die, groot in aantal, maar zwak in talent, ... de traditiën der oude kerk ... hadden voortgezet'; een derde 'ietwes conservatistische gekleurde' groep, 'niet talrijk', maar die wel onder het oude regime kerkelijk was blijven meeleven; anders gezegd: 'Aristocraten', 'Democraten' en 'Conservatistische phalanx'. Verpakt in mooie bewoordingen zegde Kuiper 'de hooge geslachten uit den Réveil' de wacht aan: zij dienden de tekenen des tijds te verstaan, 'het ongeestelijk Conservatisme', waartoe ze steeds neigden, te laten varen en te kiezen voor 'de strengere broeders uit de kleinere burgerij'. Voor Kuiper stond het vast: de democratie, zowel op politiek als op kerkelijk terrein, is 'door God gewild en met den aard van het Christendom in overeenstemming'. Zo 'Europa een toekomst heeft, dan wacht het die van de Democratie', en de Kerk kan zich

24. *Confidentie. Schrijven aan den Weled. Heer J.H. van der Linden*, Amsterdam 1873, 54v.